

BYZANTOLOGICKÝ DEN

5. května 2017

Program

14 Úvod

14:15 Ivan Prchlík – *Všichni Iulianovi muži*

14:30 Teodora Georgievová – *Postavenie byzantských cisárovien v 4.-6. storočí a ich portréty*

14:45 Michal Skřejpek – *Téměř zapomenutý Iustinianus I. – tzv. Corpus Iuris Civilis a jeho překlad do češtiny*

15 Nicholas Evans (Oxford – Vídeň) – *Byzantine approaches to the North Caucasus in the Early Middle Ages*

15:15 Diskuse

15:30 *coffee break*

15:45 Naďa Profantová – *Odlesk Byzance na Dunaji. Byzantské napodobeniny v Čechách 8. století*

16 Vladislav Knoll – *Představení projektu Gorazd*

16:15 Jan Kostěnek – *Dvanáct let výzkumu v Hagia Sophia*

16:30 Diskuse

16:45 *coffee break*

17 Alena Sarkissian – *Od přetvářky k herectví: Eustathiova představa divadla jako mravní instituce*

17:15 Pavel Milko – *Vyznání víry Řehoře II. Kyperského*

17:30 Pavlína Šířová – *Kypr očima Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic, aneb krátká zpráva o projektu Zefyros*

17:45 Diskuse

18 Závěr

Abstrakty (řazené abecedně)

Nicholas Evans – Byzantine approaches to the North Caucasus in the Early Middle Ages

nicholas.evans@wadh.ox.ac.uk

People in the valleys and foothills north of the Caucasus mountain range have lived on the edge of empires for over five thousand years, while resisting incorporation into any single empire until recently. My doctoral thesis examined the interactions between the highlanders of the North Caucasus and Byzantium, the Caliphates and the Khazars in the eighth to tenth centuries. This presentation will introduce how a range of Byzantine sources can be used to reveal dense connections between many different groups in remote mountain passes of the North Caucasus: local rulers, merchants, guides, missionaries and bands of marauding soldiers left behind by imperial armies. It will address the context for an intensification of contact between the Byzantine Empire and the Alans of the North-West Caucasus over the course of the tenth century.

Teodora Georgievová – Postavenie byzantských cisárovien v 4.-6. storočí a ich portréty

teodora.georgievova@gmail.com

Otázka o postavení byzantských cisárovien v 4.-6. storočí je pomerne obsiahla a málo prebádaná. Dá sa povedať, že systematicky sa jej historici začali venovať až v 90. rokoch 20. storočia. Skúmanie tejto témy komplikuje aj relatívny nedostatok pramenného materiálu. Fenomén cisárovien môže a najčastejšie aj je skúmaný na pozadí otázky o vnímaní ženy v Byzancii a o jej činnosti. To so sebou prináša často veľmi silné genderové zafarbenie dostupnej literatúry. Vo svojej bakalárskej práci, závery ktorej by som rada v prednáške zhrnula, sa venujem cisárovnám a podstate ich moci, ktorú uplatňovali vo verejnom priestore. Sledujem, ako sa spoločnosť a samy cisárovné vyrovnávali s obojakým postavením panovníčky ako ženy, ktorá nemala vystupovať vo verejných funkciách, a nositeľky úradu. Cisárovné analyzujem tiež ako predstaviteľky ženskej populácie, aj keď na výnimočnom mieste v spoločenskom rebríčku. Preto pozadie mojej práce tvorí popis právneho postavenia žien v rane byzantskom období a ich obraz v očiach cirkvi prostredníctvom výrokov cirkevných otcov a koncilov. Na základe prameňov sledujem predstavu o dobovom ideály „dobrej“ a „zlej“ cisárovnej so všetkými cnosťami a neresťami, ktoré tvorili *topoi*, rutinne uplatňované autormi pri popise konkrétnych panovníčok. Kladiem si tiež otázku o podstate a miere moci a vplyvu, ktorými panovníčka mohla disponovať a tiež o tom, v akých situáciách ich smela využiť a nakoľko ich odvodzovala od svojho manžela. Do oblasti môjho záujmu nespadá len politická aktivita cisárovien, ale aj ich angažovanie sa v cirkevných záležitostiach, stavebnej a donačnej činnosti. Na záver prednášky by som chcela zaradiť krátky exkurz o portrétoch panovníčok a ich politickej, economickej a vojenskej funkcii. V tejto poslednej časti by som predstavila najmä hypotézu o tom, že portrét cisárovnej nemal byť zobrazením konkrétnej osoby, ale úradu panovníčky. Zaujímavá je skutočnosť, že tieto portréty sú nerozlučne späté s vyobrazeniami cisárov, s ktorými často tvorili jeden celok a s ktorými zdieľali funkcie aj verejnú úctu. Rada by som tiež zdôraznila, že portrét mal cisárovnú zastupovať v jej neprítomnosti a prináležali mu rovnaké počty ako samotnej osobe. Kvôli obmedzenému času, ktorý je vyhradený na prednesenie príspevkov, však nevyklúčujem, že niektoré v tomto abstrakte navrhnuté témy vynechám.

Vladislav Knoll – Gorazd

knoll@slu.cas.cz

Gorazd: Digitální portál staroslověnštiny je nový projekt Slovanského ústavu AVČR, v.v.i., jehož hlavním cílem je zpřístupnit staroslověnské lexikografické zdroje vytvořené v průběhu 2. poloviny 20. století pracovníky SLÚ na internetu a vytvořit volně přístupné softwarové nástroje pro vytváření dalších podobných databází. V našem příspěvku se pokusíme o zařazení projektu Gorazd do kontextu

současné digitální diachronní lexikografie a poukážeme na možnosti jeho využití z byzantologické perspektivy.

Jan Kostěnc – Dvanáct let výzkumu v Hagia Sophia
(byzarch@mujmejl.cz)

Archeologický projekt v Hagia Sofia, započatý v roce 2004 a společně řízený Dr. Kenem Darkem z Univerzity v Readingu a Dr. Janem Kostěncem, si klade za cíl studovat Hagia Sofia jako katedrální komplex. Jako takový se tento projekt zaměřuje nejen na ohromující vlastní jádro chrámové budovy, které bylo již intenzivně zkoumáno, ale také na ty její části, které byly relativně přehlíženy v předchozích studiích (např. přístupové rampy, vestibuly a vnější opěrný systém) a také na stavby, které byly s chrámem funkčně spojeny a obklopovaly ho. Tento přístup představuje posun od dřívějšího soustředění se pouze na chrám jako takový ke komplexnějšímu pohledu na něj, v němž je chrám chápán jako centrum složitého katedrální komplexu a nikoli jen jako volně stojící monument.

Pavel Milko – Vyznání víry Řehoře II. Kyperského
milko@volny.cz

Řehoř II. Kyperský (1241 – 1290), byzantský vzdělanec, 6 let konstantinopolský patriarcha, v jehož životě se odrážejí témata jeho doby. Především problémy konsolidující se Byzance, která byla rozvrácena téměř 60-tiletou latinskou okupací rozsáhlých území a o otázka Lyonské unie (1274), jež měla ze strany Západu Byzanci zaručit mír a klid. Ve svých dílech odmítá latinské učení o vycházení Ducha Svatého i ze Syna (Filioque), jehož přijetí bylo jednou z potupných podmínek Lyonské unie. V návaznosti na předchozí tradici rozlišuje věčné vycházení a věčné vyzařování Ducha Svatého. K jeho odkazu se hlásí pozdější byzantští autoři jako např. sv. Řehoř Palama, ale i celá další tradice.

Ivan Prchlik – Všichni Iulianovi muži
Ivan.Prchlik@ff.cuni.cz

Iulianus je několika křesťanskými autory obviňován, že zákonem zakázal křesťanům sloužit ve státních službách. Sám Iulianus se o tom zmiňuje v jednom dopise a je sice méně striktní, nicméně potvrzuje, že pohanům se má dávat přednost. Existence zákona je ale pochybná, nicméně praxe taková být opravdu mohla, protože mezi celkem mnoha úředníky, které známe, a kteří byli jmenováni v době Iulianově, jsou zřejmě jen dva, kteří mohli být křesťany, a navíc jen možná už v době Iulianovy vlády.

Nada Profantová – Odlesk "Byzance na Dunaji". Pozdně antické/byzantské napodobeniny v Čechách (8. stol).
profantova@arup.cas.cz

Zatímco byzantské mince do Čech, stejně jako do karpatské kotliny, přestaly pronikat na konci 7. století, prostřednictvím avarsko-byzantského řemesla se k nám v závěru 8. století dostávají exkluzivní zlatená opasková kování. Tyto ozdoby se našly na hradišti v Praze - Kosoři a na další strategické poloze. Nejluxusnější ze skupiny těchto nálezů je kruhová ozdoba s portrétem triumfujícího císaře, původně s větévkou vavřínu, u naší napodobeniny se stylizovanou lilí v ruce. Napodobuje stříbrný, technologicky náročnější byzantský výrobek z oblasti vzdálené více než 450 km. Skupina nálezů pochází z jedné zlatnické dílny.

Alena Sarkissian – Od přetvářky k herectví: Eustathiova představa divadla jako mravní instituce
sarkissian@ics.cas.cz

Idea divadla jako mravní instituce je obvykle spojována s osvícenskou snahou pozvednout kvalitu tohoto média, aby bylo možné je využít ke společensko-vzdělávacím cílům. Toto úsilí je přitom vnímáno jako zcela nové, protože divadlo je v předchozích epochách vnímáno přinejmenším jako delikátní zábava oscilující na hranici mravnosti. Tento názor byl totiž po staletí prosazován křesťanskou teologií a etikou. Byzanc a východní křesťanství tento pohled vyostřily do té míry, že divadlo postupem času z tohoto prostředí zmizelo a teatralita byla absorbována do jiných prostředků komunikace. V byzantské literatuře následně úvahy o divadle nabyly pouze teoretického rázu, často bizarního, málokdy s pozitivním vyzněním. Výjimkou je pak pasáž v díle biskupa Eustathia Soluňského O přetvářce, která bude v příspěvku představena v kulturních souvislostech.

Michal Skřejpek – Téměř zapomenutý Iustinianus I. – tzv. Corpus iuris civilis a jeho překlad do češtiny

skrejpek@prf.cuni.cz

Jen málo je z období Byzance skutečně živé až do dnešních dnů. V obecném povědomí se jedná především o architektonické, umělecké a literární památky. Existuje přitom jedno dílo, které se nejen v úplnosti zachovalo, ale především ovlivnilo další myšlenkový vývoj Evropy až do současnosti, a dokonce je stále inspirací. Jedná se o tzv. *Corpus iuris civilis* – zákoníky, jejichž sepsání inicioval císař Iustinianus I., a které vznikly v letech 529 – 533. Zde obsažené normy byly používány po celý středověk, staly se základem velké části kanonického práva i velkých kodifikací soukromého práva 18. a 19. století a jejich výrazné stopy nalezneme dokonce i v českém platném občanském zákoníku. Celkem pochopitelně se tedy všechny tři díly této kompilace – *Digesta seu Pandectae*, *Institutiones seu Elementa* i *Codex Iustinianus* – vždy těšily pozornosti právníků a existovaly také snahy zpřístupnit je i v národních jazycích. První český překlad Institucí je datován již rokem 1562, kdy vyšly pod názvem „Justiniana císaře ustanovenie a naučenie“. K překladům Digest pak bylo, kromě případů jednotlivých fragmentů, přistoupeno až nedávno. Vybrané tituly prvních patnácti knih byly zpřístupněny v rámci edice *Fontes iuris romani* nakladatelství Karolinum a ve stejné knižní řadě již byly dříve vydány také justiniánské Instituce. Mezi hlavní obtíže překladů Digest patří nejen střídání různých stylů autorů fragmentů do nich zařazených, ale stejně tak, nebo možná dokonce především vypořádání se s nutnými vysvětleními a doplňky originálního textu.

Pavčina Šípová – Kypr očima Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic, aneb krátká zpráva o projektu Zefyros.

pavlina.sipova@ff.cuni.cz

Na konci 70. let se rozhodla kyperská rodačka Sylvia Ioannu pro ambiciózní plán – shromáždit rukopisy a staré tisky, které se zásadním způsobem dotýkají Kypru. Cílem jejího dlouholetého snažení bylo uchovat kulturní dědictví ostrova v co možná nejširší historické perspektivě. Až doposud se jí podařilo shromáždit více než 2000 knih o Kypru včetně mimořádně cenného souboru cestopisů od 15. – 18. století, mezi kterými se nachází též Putování Kryštofa Haranta vydané v Praze r. 1608. V roce 2009 Sylvia Ioannu založila nadaci nesoucí její jméno Sylvia Ioannu Foundation s hlavním cílem zpřístupnit vzácnou sbírku široké veřejnosti. O projektu, který se v případě českého rukopisu zabývá „vytěžením“ relevantních informací z Harantova cestopisu, pojedná následující příspěvek.